Чыла эллаcе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!






Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий“ редакций




МЕМНАН ЗВЕНО

Мый кызыт „Таир“ лагерь гыч канен пӧртылынам. Но лагерьыште жапым веселан эртарымем, мом ыштымынам кызыт гаяк шарнем.

Мемнан 6-шо отрядыште 3 звена ыле, мый кумшо звенаште лийынам. Звено вожатыйлан Леня Челышевым сайленна. Чыла пашат шкенан план почеш эртен.

Лагерьыште тӱрлӧ кружок улыт ыле. Мый танцовальный ден литературный кружокышто шогенам. Ик гана мемнан звена 5-ше отрядын звенаже дене волейбол дене соревноватлыш. Ме тидлан чот ямдылалтын улына ыле. Но ала молан лӱдынрак, нервничатлен модын улына. Садлан нуно 2:0 счет дене мемнам сенгеныт.

Пытартышлан отрядной костер лие. Костерым Нина Куприянова почо. Вара вожатый Нюра советский пограничник-шамыч нергеи каласкалыш. Мыланна тудо пеш келшен. Умбакыже эше весела—мурмаш, тӱрлӧ выступлений лиедыш. Звенана пеш дружный ыле. Кайшаш кече шуат, мемнан ойырлымынат шуын огыл. Мӧнгӧ толмекат, ме ваш-ваш письма дене кылым кучаш тӱналына.

Кораблева Лина.

Оршанка район,
Люльпан детдом.



Снимкыште: Йошкар-Ола ДТС гыч Всесоюзный ял озанлык выставкыш участникым утвердитлыме Мокосеева Надежда хлопокым выращиватла.

Фото М. Чуршуковын.

Шонымем шуын

Тунемме ийым сайын тунемын пытараш да кенгежым сайын каваш тӱҥалам мавын, мый первый чырыкыштак шоненам ыле. Шонымем шуктышым. Испытанийым чыла предмет деват отличнылан сдатленам.

Кызыт мыйым школа республиканский „Таир“ пионерский лагерьыш канаш колтен. Мый тушто пеш сайын канем.

Тӱрлӧ военный модыш, физкультура—мыйын эн йӧратыме занятием улыт.

Пытартыш норма-шамычым сдатлен пытарымек БГТО значокым налам. Йоча-шамыч, сайын тунемат гын, канашат сай.

Тымбаршев Харитон.

Шернур район,
Тактамыж НСШ.

ЖАП ВЕСЕЛАН ЭРТА



Кенгеж кече. Природа сӧрасен. Олык мучко йыр-ваш тӱрлӧ пеледыш - шамыч пеледыт. Чашкерла ден кузрлаште кайык-шамыч сылне деч сылне мурым мурат. Тыгай жапыште пӧртыштӧ шинчыме ниГӧнат ок шу. Тунемше-шамыч жапым кечегут яндар южышто эртарат.

—Ну, айста, йоча-шамыч, волейбол дене модаш тӱҥалына,—кычкырале веселачугиян Иванов Александр.

Йоча-шамыч рӱжге модаш пижыч. Ваш-ваш мячым перкалат.

Вес партий олыкышто растений шамычым пога. Коклан-коклан сылне муро шергылтеш.

Кече лектеш йошкарген,
Кава тӱрым волгалтен.
Мемнан илыш улангын
Сталин ачанан тыршымыж ден.

—Теве тиде растений телым ботаника дене тунемаш пеш кӱлеш. Тиде растений гыч эмым ышташ лиеш манын возымым лудынам—Ольга пелештыш.



— Олыкысо растенийым погышна. Айста ынде курык ӱмбак кӱзена. Курык ӱмбалне шочшо растенийымат погаш кӱлеш,—Сима йоча-шамычым ӱжеш. Чылават курыкыш кӱзат. Туштат гербарий ышташ растенийым, коллекцийлан насекомый-шамычым погат.

Тыге Кожлаер НСШ-те (Морко район) тунемше пионер-шамыч каныш кечым веселан эртарат. Паша кечын вий шутымышт семын колхозлан паша ышташ полшат. Паша гыч толмек адакат тӱрлӧ модыш дене куанен модыт. Жап веселан эрта.

Сергей Эчан.



Медведево НСШ-ым отлично отметка дене тунемын пытарыше-шамыч. Шола гыч пурлашке; Маршанова Ольга, Плотников Вася, Егорова Ефросиния.

Всесоюзный ял озанлык выставкыш

Йошкар-Оласе йоча технический станций гыч Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлаш ятыр кандидат-шамыч улыт.

Попова Людмила ден Винцковская Вера мемнан республикысе условийыште лимоным куштат. Нуно лимонын 5 вӧшмыжым шынденыт, кызыт нуно кугу лийыныт. Лимоным прививатлыме. Кече еда поли ватлат.

Казакова Клара ден Короткова Тамара арбузым куштат. Арбуз вашке пеледаш тӱҥалеш.

Ниве юннат-шамыч тений почылтшо Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлат.



Йошкар-Ола йоча сатыште каныше-шамыч жапым веселан эртарат. Снимкыште: Ситнова Клава (2 номеран школа) гитарым шокта.

Фото Овечкинын.

Энгер воктен могай сай!

— Вавя, нимомат ыжыч мондо?



— Уке, мый тенгечак чыла ямдыленам ыле. Тыге кутырен ме йол ташем дене эрден эрак кол кучаш ошкылна.

Энгер воктен весела, тӱрлӧ кайык мура, шӱшпык шамыч шӱшкат. Ме тышке чӱчкыдын насекомый да пеледыш-шамычым погаш коштына.

Ялыштына футбольный, волейбольный команда-шамычым ыштена. Вашке пошкудо колхозыш футбол дене соревноватлаш каена.

Колхозышто пашам ышташ полшена. Мемнан культурный вий кугу, садланак кенгежым колхоз клубеш концертым, спектаклым ончыкташ тӱҥалына.

Илларионов Володя.

Параньга район, „Марий“ колхоз.



Гербарийым ыштена

Ме „Чевер ӱжара“ колхозысо тунемше ден пионер-шамыч гербарийым ыштена. Кызыт Иванов В. ден коктын ботаника предмет программа почеш тӱрлӧ растенийым погена.

Росляков.

Шернур район.



Украинский комсомоллан 20 ий темын

26 июньышто Украинский комсомоллан 20 ий темын. Моло дене пырля Украинский комсомолец-шамыч гражданский войнаште героически кредалыныт. Тунам Советский Украина верч кредалмаште Донбассын, Киевын, Харьковын, Одессын, Днепропетровскын да моло олалан революционный молодежшо Ленин—Сталин знамя дене шке изашт да ачашт дене пырля каеныт.

Украинын комсомолжо родиным аралаш 25 тӱжем боецым пуэн.

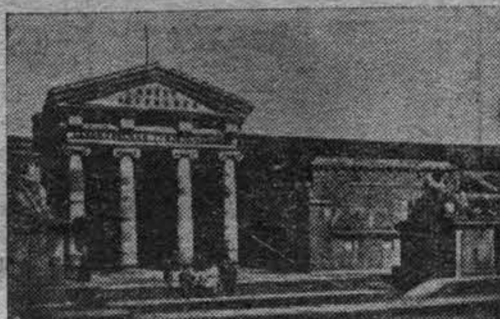
Гражданский война пытымек, комсомол партийлан кугу пашам ышташ полшен. Украинский комсомол стахановский движенийым тӱҥалмаште инициатор лийын.

Советский стрелок-шамычын чапле сенгымышт

25 июньышто международный стрелковый соревнований пытен.

Тенийсе тӱнямбалсе соревнованийыште луат шым элын 268 командыже участвоватлен.

Соревнованийыште СССР-се команда-шамыч чапле результатым ончыктеныт. Теве СССР осоавиахимын Центральный спортивно стрелковый клубын командыже 2000 очком налын кертшаш гыч 1.992 очком налын. Тиде клуб гыч лӱйшӧ Борис Андреев 400 очком налшаш гыч 400 очком налын.



Ессентукисе грязолечебни ца.

Советский авиамоделистын международный рекордшо

15 майыште Уфаште авиамоделист Владимир Бойков бензиновый моторчикан шке модельжым колтен. Тудо южышто 1 час 51 минут 40 секунд лийын.

В. П. Чкалов лӱмеш СССР Центральный аэроклуб увертарымашым налын: Международный Авиационный Федерацийын (ФАИ) Президиумжо тиде результатым авиамодельын шуко жап чонештылмыжлан международный рекордлан утвердитлен.

Тидын марте тиде рекорд советский авиамоделист Леонид Воробьевын ыле. Бензиновый моторчикан тудын авиамодельже тений 24 апрельыште южышто 1 час 31 минут 24 секунд лийын.



Йошкар-Ола йоча санаторийыште каныше-шамыч шашке дене модыт.

61

ТАСС-ын УВЕРТАРМЫЖЕ

15 май гыч тӱҥалын ятыр иностранный газета-шамыч, квантунский армийысе штабын йоҥылыш увертарымашешыже основатлалтын, Монгольский Калык Республикын часть-шамыч ден японо-манчжурский войска-шамыч коклаште столкновений нерген сведенийым пуат. Японский газета-шамыч ниме столкновений-шамыч манчжурский границым монгольский войска-шамычын нарушатлымыштлан кӧра лийыныт, манын шойыштын увертарат. Тиде жапыштак японский газета-шамыч Монгольский Калык Республикын войска-шамыч да авиацийын ыштыме „кугу" йомдарымашыже-шамыч нерген моктанен кычкырат.

МНР-ыште монгольско-советский войска-шамычын штабышт гыч налме данный-шамычеш основатлалтын, ТАСС монгольско-манчжурский границыште событий-шамыч нерген проверятлыме данный-шамычым увертараш йӧным иметла.

Чынжым Манчжурия дене границыште Буир-Нур ер районышто тыгай событий-шамыч лийыныт.

11 майыште Номон Кан Бурд Обо районышто (Буир-Нур ер деч юго-востокышкыла да Халхин Гол эҥер деч 16—20 километрлан востокышкыла) улшо монгольский пограничный застава-шамыч японо-манчжурский войска-шамычын могырым кенета нападатлымашлан подвергатлалтыныт да граница деч западышкыла Халхин Гол эҥер дек чакненыт. 12 май гыч тӱҥалын тиде районышто 10 кече годым почти кажне кечын пограничный столкновений-шамыч лиеденыт, чуныжлан кӧра кок могырышат колышо да сусыргышо-шамыч лийыныт. 22 майыште виянгдалтше японо-манчжурский войска-шамыч мемнан часть-шамычым атаковатлаш да МНР территорий кӧргыш пураш тӧченыт, но ятырак йомдарымаш дене граница вес могырыш чактарыме ыльыч. 28 ден 29 майыште японо-манчжурский войска-шамыч, Хайлар гыч танк-шамыч, бронемашина-шамыч, артиллерий дене да пеш кугун авиаций дене толшо японский войска-шамычын ятырак подкреплениййыштым налын, Монгольский Калык Республикын территорийышкыже уэш керылт пуреныт. Монгольский Калык Республикын толшо войскаже-шамыч налетчик-шамычым шалатеныт да рассеятленыт. Кредалмаш верыште шуко колышым, сусыргышо-шамычым да вооружениййым кудалтен коден манчжуро-японский войска-шамыч шке территорийышкышт чакненыт.

Тиде кредалмаште манчжуро-японский войска-шамычын 400 утла колышо лийын.

Ние кредалмаште Монгольский калык-революционный армийын 40 колышо да 70 сусыргышо лийын.

Разгромитлыме кум японский штабын,—чунын кокла гыч иктыже полковник Адзумын отрядысе штаб,—захватитлыме документ-шамыч коклаште 23-шо японский дивизийын командирже генерал-лейтенант Камацубаран Хайлар гыч 21 майысе подлинный приказше уло. Тиде приказыште генерал Камацубара, между прочим, „Дивизий шкетшак, шкенжын частьше-шамыч дене Халхин Гол районышто Внешний Монголийын войскажым пытарышаш" манын шкенжын частьше-шамычлан увертара.

Мланде ӱмбалсе войска-шамычын столкновенийышт дене пырля авиацийын столкновенийжат лийын. 28 майыште японский истребитель ден бомбардировщик-шамыч группа границым нарушатлен монгольский армийын кок полевой аэродромжо ӱмбак кенета нападатлен. Ямдылалт шудымо монгольско-советский истребитель-шамыч юкыш икмыняр вараш кодынрак кӱзеныт, тидыже противниклан преимуществым пуэн. Тиде кредалмаште монгольско-советский авиаций 9 самолетым, а японец-шамыч 3 самолетым йомдареныт. Чумыр шотыштыжо японский самолет-шамычлан шке базышкышт писын чакнен каяшышт логалын. 22 июньышто японо-манчжурский авиаций 120 самолет дене угыч нападатлыш. Монгольско-советский авиаций 95 самолет дене кредалаш пижын. Тиде кредалмаште 31 японо-манчжурский самолетым да 12 монгольско-советский самолетым волтен шумо. 24 июньышто японо-манчжурский авиаций угыч, ындыжым 60 самолет дене нападатлен. Монгольско-советский авиацият 60 самолет денак кредалаш пижын да 25 японо-манчжурский самолетым волтен шуэн. Тиде кредалмаште монгольско-советский авиаций 2 самолетым гына йомдарен.

25 июньышто МНР ден Манчжоу-Го границыште нимогай инцидент лийын огыл.

Советско — монгольский войска-шамыч Манчжурий дене границыште Халхин Гол эҥер деч востокышкыла чыла пункт-шамычым заниматлен шогат. Посна случайым шотлаш огыл гын, кунам советско-монгольский авиацийлан японо-манчжурский авиацийым поктымыжо годым Манчжурий территорийыш чоҥештен пурашыже логалын, столкновений лийме чыла жапыштат советско-монгольский войска-шамыч установитлыме границым ик ганат нарушитлен огытыл.

* * *

Монгольский Народный республикыште монгольско-советский войскан штабше гыч налме данный почеш, 26 июньышто 60 наре численностян истребитель-шамычан японский авиаций Буир-Нур ер районышто границым адак уэш нарушитлен. МНР территорийыште Монгольрыба районышто воздушный бой лийын, тушто 50 советско-монгольский самолет участвоватлен.

Пеш чот кредалмаш 2 час наре шуйнен да японский авиацийым шалатымаш дене пытен, японский авиаций кредалме вер гыч чакнен каен, тудым советско-монгольский истребитель-шамыч Ганьчжур район марген поктен колгеныт.

Бойышто 25 японский самолетым пытарыме. Бой деч вара кум советско-монгольский самолет пӧртылын огыл, нуным кычалалтеш.

* * *

27 июньышто Монгольский Народный Республикын территорийышкыже граница деч 120 километр коклалан ӧрдыштӧ улшо Тамцак-Булак районышто адак уэш нападатлен. Японо-манчжурский авиацийын количествыже 80 наре истребитель да 30 бомбовозым составитлен. Столкновений кӱчык жаплан лиймаште 7 японский самолетым волтен шумо (нунын кокла гыч кокытшо бомбардировщик). Советско-монгольский авиацийын составше гыч шке базышкышт 6 самолет пӧртылын огыл. Нуно кычалалтыт. Бомбардироватлыме дене Баин-Туменыште кок пӧрт пудырген, тудын годым 5 еҥ сусырген.

* * *

Тений 28 июньышто 15 бомбардировщикан японо-манчжурский авиаций истребитель-шамычын полшымышт дене Буир-Нур ер районышто Монгольский Народный Республикын границыжым адак уэш нарушитлен. Зенитный артиллерийын лӱйкалымыже дене да монголо-советский истребитель-шамыч дене вашлийме японо-манчжурский бомбардировщик-шамыч нимогай цель деч посна икмыняр бомбым кудалтеныт да бойышко пижде ак манчжурийын территорийышкыже каеныт. Зенитный артиллерийын лӱйкалымыже дене кок японо-манчжурский самолетым волтен шуымо, нуно МНР территорийышке волен возыныт.



Ленинградыште кугу пловучий железобетонный докым ыштен шуктымо. Снимкыште: у док первый пароход воктене.

Китайский калык сена!



(Китайысе войналан кок ий)

Тиде войнам японский войска-шамычын 1937 ийын 8 июльышто Китайыш шке нагло пурымышт дене тӱҥалын.

Китай—пеш шуко природный поянлыкан эл. Тиде элын мланде йымалныже шӱйын, нефтьын, кӱртньӧ да моло руда-шамычын кугу запасышт уло. Китайыште 450 миллион илыше уло: тудо мланде шарысе калыкын ик визымше ужашыже лиеш шуко.

Японский империалист-шамыч тиде поян эл ӱмбак шукертак пӱйыштым шуменыт. 1931 ийыште Японий китайский государствын ужашыжым—Манчжурийым ойрен налын да шкалан же подчинятлыктен. А 1937 ийын кеҥежым японский войска-шамыч Северный Китайыш пуреныт. Грабительский сарым тӱҥалын, японец-шамыч начар вооружитлалтше да начар организоватлалтше китайский армийым кок-кум тылзыште сеҥаш шоненыт. Но шонымыштым шуктен кертын огытыл.

Китайысе коммунистический партий пӱгынь китайский калыкым захватчик-шамыч ваштареш вооруженно сопротивлятлашлан ушнаш ӱжын. Японский интервент-шамыч ваштареш кредалаш лу миллион дене китаец-шамыч тарваненыт. Китайский коммунистический партийын вуйлатымыже почеш китайский йошкар армий лийын, тудо кызыт единый всекитайский армийын составной ужашыже улеш да Китайский 8-ше народно-революционный армийже манын лӱмдалтеш.

Угыч туныкталтын да перевооружитлалтын, китайский армий шкенжын виймым аралашлан да тиде жапыштак тушманын виймым пытарашлан элын кӧргышкыжӧ чакнен. Кужу партизанский войнам тӱҥалын. Китайский войска-шамычын ик ужашышт партизанский отряд-шамычын положенийышкышт кусаралтын да наступатлыше тушманын тылешыже кодын. Кызыт японский захватчик-шамычын шупшын налме китайын территорийыштыже китайский войскан 80 дивизийышт да миллион партизан-шамыч действоватлат. Посна японский частьлаш чӱчкыдын нападатлыме да японский аэродром, склад, вокзал, корно-шамычым шалатылме дене нуно тушманлан кугу йомдарымашым кондат.

Китайын территорийже пеш кугу. Фронтын линийже тӱжем километр дене шуйна. Японский самурай-шамычын шупшын налме китайский уезд ден провинцийлаште укрепитлалташышт вийышт ок сите. Японец-шамычын шупшын налме 800 уезд гыч нунын кидыште фактически 60 гына улыт. Тиде—кугу японский часть-шамыч улман уезд ден ола-шамыч улыт.

Кок ий жапыште Китайысе фронтлаште кандаш шӱдӧ тӱжем утла японский салтак ден офицер-шамыч коленыт. Война Японийын озанлыкшым кӱрлын да тудын продовольственный ден окса запасшым чот шагалемден. Пашазе ден кресаньык-шамыч шужен илат, тудо жапыштак Китайыште миллион деч кугу японский армий кучалтеш. Японийын шемерже-шамыч войнам огыт йӧрате да чӱчкыдынак тудым ылыжтыше японский империалист-шамыч ваштареш выступатлат.

Китайыште, мӧҥгешла, шке эрыкше да независимостьшо верч шогышо китайский калыкын единый антияпонский национальный фронт кече еда пеҥгыдемеш. Китайский армий войнаште кушкын да пеҥгыдемын. Тудын ынде виян авиацийже, артиллерийже, танковый часть-шамычше уло. Чыла тыл фронтлан служитла. Коммунист ден комсомолец-шамыч китайский калыкын освободительный войнаштыже эре онччыл верыште шогат.



Снимкыште: военный школым тунем пытарыше китайский ӱдыр-шамыч фронтыш каят.

Лӱддымылыкым да преданностьым китайский армийын боецышт да партизан-шамыч веле огыл, но гражданский калыкат ончыктат.

Японский разведкылан служитлыше китайский троцкист-шамыч моло японский шпион-шамыч дене пырля единством шалаташ, китайский калыкын виймым лушкыдемдаш тыршат. Но калык тиде предатель-шамычым беспощадно разоблачатла да пытара.

Китайысе войнан кокымшо идалык мучашеш китайский войска-шамычын чакнымашышт чарнен. Кызыт тушман ӱмбак пӱтынь фронт мучко наступатлымашлан ямдылалтмаш кая. Фронтын южо участкылаштышт наступлений уже тӱҥалын. Великий китайский калык шке элже гыч наглый Японский захватчик-шамычым шалатен поктен лукеш.

Н. Сергеев.

Ныл оборонный значок

Мустай неполный средний школышто тунемше Миклай Иштриковын оҥыштыжо ПВХО, БГСО БГТО, ЮВС значок-шамыч кечат.

—Орышо фашист-шамыч мемнан родина ӱмбак кержалташ ямдылалтыт. Садланак мыланна шкенан родиным аралашлан кечын ямдылалт шогашна кӱлеш,—манеш Миклай.

Казанцев Володя.

Шернур район.

Коллекцийым погем

Кеҥеж каникулыш канаш колтымо деч ончыч ботаника дене туныктышо Иван Васильевич коллекций ден гербарийым погымо нерген умылтарен.

Мый тӱрлӧ насекомый-шамычым погымек, коллекцийым ыштем. Южышто, вӱдышто, мландыште илыше насекомый-шамычым погем. Кызыт мыйын вӱдыштӧ илыше плаунец ден стрекозан личинкышт улыт.

Бурков Володя.

Морко район, Семи-сола ял.



—Смирно! Первый упражнениймым тӱҥалына!— тыге эр еда физкультурник Борис Николаевичын йӱкшӧ площадкыште шергылтеш. Йоча-шамыч эр зарядкын пайдале улмыжым раш палат, садлан яндар южыш лектын тӱрлӧ упражнениймым ыштат. Нунын могырышт калитлалтынат, бронзо могыранла велэ койыт. Зарядка пытымек йоча-шамыч шовыным, зубной порошок ден щеткым да полотенцым налын вӱд вэкгеке шӱргым, шӱйым мушкаш куржыт.

Тыге Звенига районысо пионерский лагерьыште йоча-шамыч эр еда шолаш тӱҥалыт.



— Йӱштылаш!
Горнист-шамыч йӱштылаш шижтарат.

Тиде лагерь—Волга эҥерын шола серыштыже, Кокшайск селаште. Лагерьым йӱдвел могыр гыч чодра авыра, касвел могырышто Волга эҥер, эрвелне—Кокшайск села. Лагерник-шамычлан тыште канаш весела, нуно сылне верыште улыт да модаш тӱрлӧ семын лиеш. Эр кочыш ыштыме деч вара тӱҥалын, йоча-шамыч кас марте красный уголокышто модын, рӱжген кият. Южышт чодрашке коштедат, колым кучат.



Фото М. Чуршуковын.

—Мат, тыланет!

—Ну-ко, Петя эше „Партизанскаям" шокто-ян. Тый уже тунем шуктенат, вот мыят тунемнем,—йоча-шамычын кутыркалымышт шокта.

Теве Звенига начальный школым тунем пытарыш Базыкин Володя балалайкым шокташ тунемеш.

Красный уголокыш начальчикым олмештыше Тося Иванова пурыш.

—Йоча-шамыч, айста мурым мураш тӱҥалына! Шогалза чумырген.

Йоча-шамыч Тосям пагалат, вет тудо нуным модыкта, йӱштылаш наҥгая, мураш туныкта. Кызытат йоча-шамыч кугу охота дене чумырген шогальыт.

—Айста „Провожание" мурым мурена.

—Айста.

—Ну-ка, тӱҥалына. Раз, два, три...

Йоча-шамыч лыжган мураш тӱҥалыт.

Варажым нуно „Тачанкам" да моло муро-шамычым мурат.

Горн йӱк лагерьыште шергылт кайыш. Йӱштылаш. Пионер шамыч отряд дене шогальыч, вара вожатый-шамыч нуным чодра покшелысе „Круглое" ерыш наҥгайышт.

Вот теве „Круглое" ер. Йоча шамыч эн первояк ошма ӱмбалне кият. Кунам горн йӱк шокта, 103 пионер-шамыч чыланат вӱдыш тӧрштат, нуно тушто 10 минут лийыт. Вӱд леве—йӱштылаш пеш сай, садланак лекмат огеш шу.

—Йоча шамыч, кӧ танцоватлаш йӧрата гын, кызыт красный уголокыш каена. У танцым тунемаш тӱҥалына!—4-ше отрядын вожатыйже Зоя Ивановна Давыдова увертарыш.

Отряд шамыч адак мӧҥгешла тарванышт. Танцор шамыч лагерыш толын гына шуыч, вигак Зоя Ивановнам чыштыраш тӱҥальыч:

—Вашке тӱҥалын?

—Сейчас тӱҥалына, йоча-шамыч.

А теве ӱмылыштӧ ик тӱшка йоча-шамыч шинчат, нуно Тося йыр чумыргеныт. Тося йоча шамычлан „Вожатый" журнал гыч „Костер" ойлымашым лудеш.

Биллиардный шар-шамычланат яра кияш эрык уке. Нуным йоча-шамыч эр годсек пӧрдыктылыт.

Йыв. Федотов.

Кокшайск. 28 июнь.



... 1700 ийыште Россий ден Швеций коклаште война тӱҥалын. Тиде войнам историк-шамыч северный война маныт. Швеций да тудын корольжо Карл XII Прибалтик элам шупшын налмек, Балтийский теҥызлан оза лияш мечтатленыт.

Эше 1700 ий шыжымат швед да русский войска-шамыч коклаште Нарва воктен сражений лийын. Тиде кредалмаште начар вооружатлалтше русский войскам шалатеныт. Поражениймын тӱҥ причинже—предательство улмаш. Тунам русский армийым вес элласе генерал-шамыч командоватленыт.

Тидын деч вара Карл XII датский ден польский армийым шалатен. А 1708 ийыште Карл шкенжын шӱдӧ тӱжеман армийже дене Российын мландышкыже кержалтын. Тудо ик Прибалтикым веле огыл, чыла московский государствым шупшын налаш шонен улмаш.



Полтавский кредалмаш. М. В. Ломоносовын сӱретше.

Нарвский кредалмаш деч вара Петр вигак русский армийым перевооружитлаш да пеҥгыдемдаш пижын. Тудо икмыняр ий гыч русский калык кокла гыч уста командир-шамычым ямдылен. Солдат-шамычлан у техникым туныктен. Промышленностьым весемден, уэмден. Военно Морской Флотым строитлен, шуко военный запасым ямдылен.

Родиным русский армий веле огыл, уло русский калык арален. Русский-шамыч чакнымышт годым мом пелен налаш лийын огыл гын, чыла пытарен, шалатен коденыт. Шведский армийыште шужымаш тӱҥалын.

Смоленск гыч Москвашке пураш ӱшан пытымек, Карл изменник гетман Мазепын предательствыже дене пайдаланен Украинын плодородный мландыжым шупшын налаш решитлен. Изменник Мазепа шведын полшымыжо дене Украиным Россий деч шупшын налаш тӧчен. Карл Мазепа дене союзым ыштымек, шке войскажым Украина велке наҥгаен.

Украинский калык изменник Мазепа да тудын полышкалышыже Карл почеш каен огыл. Тудо уло вийже дене русский калыклан полшаш тӱҥалын.

1709 ий апрель тылзыште Карл XII шкенжын уло войскажым Полтава дек лишемден. Украинский кресаньык да партизан-шамыч захватчик-шамычлан толмаш корныштышт пеҥгыде сопротивленийым ыштеныт.

Швед-шамыч крепостым штурм дене налаш тӧченыт. Нуно подкопым ыштен, тар дене пудештарен полтавский крепостьым шупшын налнешт улмаш. Но тидым шуктен кертын огытыл. Полтавский войска калыкын полшымыжо дене чыла атакым чактарен, взрывым ышташ эрыкым пуэн огыл. Шведский корольлан Полтавым налде чакнашыже логалын.

Полтавым аралымаште йоча-шамычат участвоватленыт. Нуно Полтавым героически аралыше-шамычлан снарядым шупшыктеныт, кочкышым вумалыныт. Кредалмаште шуко йоча-шамыч пытеныт.

Тиде жапыште украинец-шамычлан полшаш русский войска лишемын. Петр первыйын вуйлатымыже почеш кугу армий Полтава дек чак миймек, швед-шамыч дене кредалаш тӱҥалын. 1709 ий 27 июньышто (у стиль дене 8 июльышто) исторический кредалмаш лийын. Тудо 2 часлан тӱҥалмек, кечывал марте шуйнен. Русский-шамыч лев семын кредалыныт. Русский пехота, конница-шамыч швед-шамычым поктен колтеныт.

Шведский король Карл XII тиддеч ончыч русский-шамыч дене кредалмаште йолжым сусыртен улмаш. Ик гана тудо сусыргышо йолжо дене коляскыште шинчымыже годым, шкенжын войскажын чакнымыжым ужын. Тунам король пеш чот шыдешкен, мушкындым чытырыктен „швед, швед шамыч, мом те ыштылыда!"—манын чытен кертде уло кертмын кычкыралын.

Тиде жапыште русский-шамычын ик снарядше корольын коляскышкыже логалын. Король тунамак мланде ӱмбак йӧрлын. Швед шамыч король колен манен шоненыт. Варажым Карл XII изиш гына утлен, тудо Мазепа дене пырля Турцийыш шылын каен.

11 час эрдене кредалмаш пытен. Шуко швед-шамыч коленыт да пленыш верештыныт. Карлын 16 тӱжем еҥан армийжым кок-кум кече гыч поктен шумек, генерал-шамыч дене пырля чылаштымат пленыш налыныт. Шуко орудийым, боеприпасым налын коденыт.

Тиде чапле сеҥымаш деч вара русский калыкын вийжым уло тӱня аклен.

И. Михайлов.





Йошкар-Ола кермыч заводысо 2-шо №-ан школысо йоча-шамыч художественный самодеятельность кружок член-шамыч укранила танцоватлат.

Мемнан республикыште виноградым куштат

Козмодемьянский ял озан лык техникумышто агроном-преподаватель Д. Г. Мельникын вуйлатымыже почеш ынде кумышо ий тысе условийыште виноградым куштымо шотышто опыт паша ыштэлтеш. Тиде жапыште 256 виноград вондым куштымо. Нувын



коклаште эн сай мичуринский сорт-шамыч: „Русский конкорд", „Сеянец маленгра", „Кроинка", „Буйтур" да „Северный белый" улыт.

Нуно телым сайын эртареныт. Июнь мучашште пеледшаш улыт. Тений шыжым 80 вондышто первый гана виноград шушаш.

Техникум шке виноградникшым кажне ийын кумдан шара. Тений шошым 600 черенокым уэш шындыме.

Садыште

Эр кинелын мый садыш каем,
Кеҥеж тымык юж дене шӱлашем.
Ай, могай сат пакча сӧрасен,
Ломбернажым пеледыш тӱрлен.

„Лыбе-лыбе" лышташ-влак тарванат,
Иктe весе логал мутланат
Аромат дене пеледыш ӱпша
Ушерлаште мӱкш-шамыч лӱшкат.

Кече йол дене эр лупс шулен,
Йылгыжеш лышташ валне чӱчкен.
Тымык эрым муралтыш моктен
Изи шӱшпык пыжакшыж воктен.

Азманов Тойблат.
Йошкар-Ола.



У КНИГА

Г. Рыклин. „Лӱддымӧ пограничник Карацупа ден тудын Индус лӱман ушан пийже нерген". ВЛКСМ ЦК Йоча литиздат. 1938 ий. Тираж 200.300. Акше 40 ыр. Рушла гыч марлаш Я. Малинов кусарен.

Пограничник Карацупа шкенжын Индус лӱман другшо дене границыш нарушитлыше-шамычым—шпион, бандит, контрабандист-шамычым шӱдӧ утла кучен.

Ик гана Карацупа шкенжын пийже дене пырля границыш йӱд нарядыш каен. Индус пий граница турашташ кенета преступникын кышажым муэш. Карацупа латкуд километрым кыша дене каен. Пытартышлан Индус тудлан тушманын лишне улмыжым палдарен.

Карацупа нарушитель-шамыч дек лишемеш. Йӱдыштӧ тудлан нувын иктаж витле ек улмыштла койын. Карацупа ӧрын огыл. Тудо тӧрштен шогалеш да ик гана лӱен колта... тудын пелен отряд лийын огыл гынат, тудо отрядлан лӱмын шоялден командым пуаш тӱҥалеш.



Нарушитель-шамыч ынде мемнам йыр авыреныт, манын шонатат, ваштареш кредалаш тӧчен огытыл. Нуно индешын улыт улмаш. Чыланат контрабандист лийыныт. Кӱвыштым шупшын налмек, Карацупа нуным заставыш наҥгаен.

Границым нарушитлыше-шамыч ик пограничникын нуным кузе чоян ондалмыжым нерген застава лишан гына паленыт.

Книгаште тыгай интересный факт-шамыч шуко уло. Тиде книгам изирак ийготан-шамычлан лукмо.

РСФСР кубоклан модмаш

30 июньышто футбол дене РСФСР кубоклан Йошкар-Ола ден Казань оласе „Динамо" команда-шамыч коклаште матч лие. Матчым ончаш „Динамо" вӱд стадионыш кум тӱжем утла еҥ погынен ыле.

Модыш пеш интересныйын эртыш. Иныште таймыште унашамыч чот нападатленыт да „противникын" капкашкыже кок мячым пуртеныт. Шке капкашкышт ик мяч гына каен.



Кокымшо таймыште Йошкар-Ола динамовец-шамыч счетым ик гайым ыштатат, сеҥашак ӱшанен чот модаш тӱҥалыт.

Шке капкашкышт эше ик мячым колтымек, казанец-шамыч коклаште нервничатлымаш коеш. Нуно чылан гаяк защитыш вончат гынат, Йошкар-Ола „Динамо" нападенийын чот ишымыштым садак чактарен огыт керт.

Тыге РСФСР кубоклан модмаш Йошкар-Ола „Динамолан" кугу сеҥымашым конден. Матчым Татарский АССР-ысе ик эн тале команда деч 5:2 счет дене модын налын.

Умбакыжым мемнан республикысе „Динамо" команда Казанский зонысо Ижевск олан (Удмуртский АССР) „Зенит" команда дене вашлиеш. А. Р.

Чыла нерген кӱчыкын

● Анкараште (Турция) советский книга ден художественный фотографий-шамыч выставка лийын. Выставка калык коклаште кугу успех дене пользоватлалтын. Июнь тӱҥалтыш гыч выставкыште 15 тӱжемат утла еҥ лийыныт. Отзыв книгаште тыге возеныт:

„Выставка советский калыкын величийжым ончыкта".

„Выставкыште лиймек, шуко русский книга-шамычым, М. Горький произведенийже-шамычым поснак лудмо шуэш тӱҥалеш".

● Самырык геолог Васильев йолташын группыжо Чувашский АССР Козловский районышто портланд-цементлан йӧршӧ кӱкшӧ качестван известняк киймe верым муын.



Логогриф

Животный мый улам.
А „с"-ым „р" ден вашталтет,
Мый шулдыран кайык лиям.

Вл. Димитриев.
Морко район,
Нурӱмбал ял.

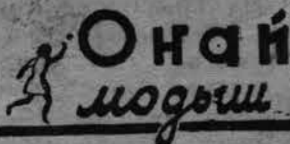
Ребус



Яковлев Иван ыштен.
Морко район, Азьял.

ОТВЕТ
Чайнворд
(4 июньысо Я. Л*.-ым ончо)

1. Таз. 2. Зебр. 3. Руда. 4. Анкара. 5. Апельсин. 6. Нулго. 7. Олма. 8. Ана. 9. Агроном. 10. Мӧр. 11. Рим. 12. Маке. 13. Египет. 14. Том. 15. Милан. 16. Никонор. 17. Рис. 18. Самолет. 19. Байга. 20. Ака. 21. Абрикос. 22. Силос. 23. Сетка 24. Токио. 25. Ола. 26. Азот. 27. Товар 28. Рига. 29. Аргон.



Футболын историйже

Мемнан эра деч 500—600 ий ончыч ыштыме древний Грецийын барельефышт ӱмбалне футбол-регби гай модышым изображатлыме. Древний писатель-шамычын сочиненийыштышт мяч дене кок тӱрлӧ модыш нерген возымым муаш лиеш. Римский легионер-шамыч нине модышым Западный Европыш эллашкыже да Британский островлашке наҥгаеныт.

Английыште калык модыш шукертсекак кумдан шарлен. Тыште уремлаште, олан площадьлаштыже, ялласте модыныт. XIV ден XV курымлаште лӱмын лукмо указ дене мяч дене модмашым чарат. Но школа ден университетлаште тиде модыш садак лийын.

1801 ийыште писатель Джозеф Стротт модмо нерген тыге возен: „Модшо-шамыч кок партийлан шелалтыт да сӧсна шӱвырым дене шыгыме мячым противникын капкашкыже пурташ тӧчат—тыгай модыш дене Английыште чыла вере модыт".

Тиде модышын пентыде правилаже уке улмаш. Тӱрлӧ вере шке семынышт модыныт.

Ик семынже, мячым кид денат пераш лиеш улмаш, вес правила почеш—йол да вуй дене гына модаш лийын.

1823 ийыште Регби олашт Уильям Уэбб лӱман новичок кидыш мячым налын да противникын капкашкыже куржын. Тидеч вара моло модшо-шамычат тыгак ышташ тӱҥалыныт.

1863 ийыште шыжым Лондонышто тошто модшо-шамыч, университетыште ончыч тунемше да футбольный клубын представительышт-шамыч погыненыт. Тиде с'ездыште кид дене модмашым чараш ыштыме. Туштак футбольный союзым, англий семын „футбол ассосиэйшен" ыштыме. Тыге футбол шочын.

1871 ийыште олимпийский система дене (модын колтышо команда модыш гыч лектеш) Английын кубокшылан розыгрышым эртарат. 1888 ийыште футбольный клуб-шамыч лигам ыштат. Тудо первенстволан круговой система дене модышым организоватлен.

Кубоклан модмаште калык шуко лийын. Капиталистический Английыште поян-шамыч шкаланышт парыш налашлан лийын футболым кучылташ тӱҥалыныт. Тыге профессиональный футбол лектын Первый профессиональный клуб-шамыч Английын северыштыже 1880 ийыште почылтыныт.

Кодшо курымын кандашлу ийлаштыже футбол Европын моло эллашкыжат, эн ончычак Данийыште лийын. 1904 ийыште футбол уже мировой олимпиадын—международный буржуазный спортивный программышкыже пура. 1908 ден 1912 ийлаште англичан-шамыч, 1920 ийыште—бельгиец-шамыч, 1924-1929 ийлаште—уругваец-шамыч сеҥышым лектыныт. Пытартыш кок олимпиадыште Англий участвоватлен огыл.

1930 ий гыч кажне ныл ийлан ик гана футбол дене профессиональный команда-шамыч коклаште тӱняште первенстволан розыгрыш эртаралтеш. 1930 ийыште розыгрыш южный Америкыште эртен. Тиде соревнованийыште Европейский команда-шамыч кокла гыч шагалын участвоватленыт. Уругваец-шамыч сеҥеныт. 1934 ден 1938 ийлаште шкеныштын грубый да шакшын модмыштлан лийын гына итальянец-шамыч первый верым налын кертыныт.

Английысе футбольный союз международный футбольный союзышто ок шого, садлан тӱняште первенстволан розыгрышышто ок участвоватле.



Шкеныштым моло деч виянлан шотлен, ӧрдыштӧ шогат.

Ий еда шкедекышт европысо иктаж могай элын сборный командыштым Английын сборный командыже дене модаш ӱжеш.

1934 ийыште нуно мировой первенстволан модмаште сеҥыше итальянец-шамычым ӱжыныт. Англичанин-шамыч матчым 3:2 счет дене модын налыныт.

Российыште ончычак открытый футбольный матч 1893 ийыште Петербургышто лийын. 1905—1910 ийлаште футбол виянаш тӱҥалеш.

Футбольный команда-шамыч шукыжым тунемше да чиновник-шамыч гыч лийыныт. Клублаште пашазе-шамыч лийын огытыл. Кугыжан Российыште пашазе-шамыч спорт дене заниматлен кертын огытыл. Шуко клубышо пашазе-шамычым йӧршеш пуртен огыл.

„Лиговой" деч посна эше „дикий" футболат лийын. Пашазе окраинлаште, чара верыште, пашазе молодежь погынен да шке первенствыштлан модыныт. 1916 ийыште Москваште даже „дикий" кружок-шамыч союзымат организоватленыт. Нине кружоклаште первый советский футболист-шамыч кушкыныт да виянаныт.

Великий Октябрьский революций пашазе, кресаньык, чыла шемерлан спортышко корным почын. Революций деч вара футбол спортын ик йӧратыме видыжыже савырнен.

М. РОММ-ын статьяже гыч кӱчыкын.

„Пионерская правда" газета гыч.

„Мяч кругышто"

Модшо-шамыч 10 гыч 30 марте лийын кертыт. Чыланат кругыш шогалза, иктегына ӧрдыжеш кодшо. Пурла кидцам ӧрдыжыш шуйыза. Ынде те ужыда: тендан коклаште расстояний ик йол тошкалтыш. А ындыжым тендан шенгелне ик еҥ курышталаш тӱҥалеш, тудым водящий манына. А те мячым икте весылан пуэдаш тӱҥалыда. Мячым воктене шогышылан велэ, ночыла могырышкат пуэдаш лиеш. А водящий тендан шеҥгечын кидын шуен мечым тӱкалташ, але кучаш тырша. Кӧ деран мячым кучен але тӱкалтен гын, тудо водящий лиеш. Кругышто шогышо-шамычлан шке верышт гыч тарванаш ок лий. А кӧ мячым волтен шуа гын, тудо шеҥгелне курышталаш тӱҥалеш (водящий лиеш), а ожнысыжо у водящий олмышкыжо шогалеш.

Врид. отв. редактора— П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—558. Йошкар-Ола, „Маргосиздатын типографийже.